

 VILÁGGAZDASÁG

ICEG EC

A csatlakozó államok konvergencia-indexe

2004/1 JELENTÉS

BUDAPEST 2004 JÚNIUS

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
I. A konvergencia folyamat és a csatlakozó államok helyzete	3
II. A nominális konvergencia	5
III. Reál-konvergencia	12
IV. Szerkezeti konvergencia	16
Melléklet.	18

BEVEZETÉS

Az ICEG Európai Központ és a Világgazdaság ismételten elkészítette a csatlakozó államokra vonatkozó konvergencia-indexét. Az első ilyen index 2002 decemberében jelent meg, ezt követték a 2003-ra készített féléves és év végi a 2003-as várakozások alapján készített indexek. Az index keretében a nyolc közép-kelet-európai csatlakozó állam nominális, szerkezeti és reálkonvergenciáját jelző mutatók összesített figyelembe vétele határozza meg, hogy hol tartanak ezek az országok egymáshoz, illetve az Európai Unió átlagos értékeihez viszonyítva a felzárkózás hosszú folyamatában.

AZ INDEX SZÁMÍTÁSA

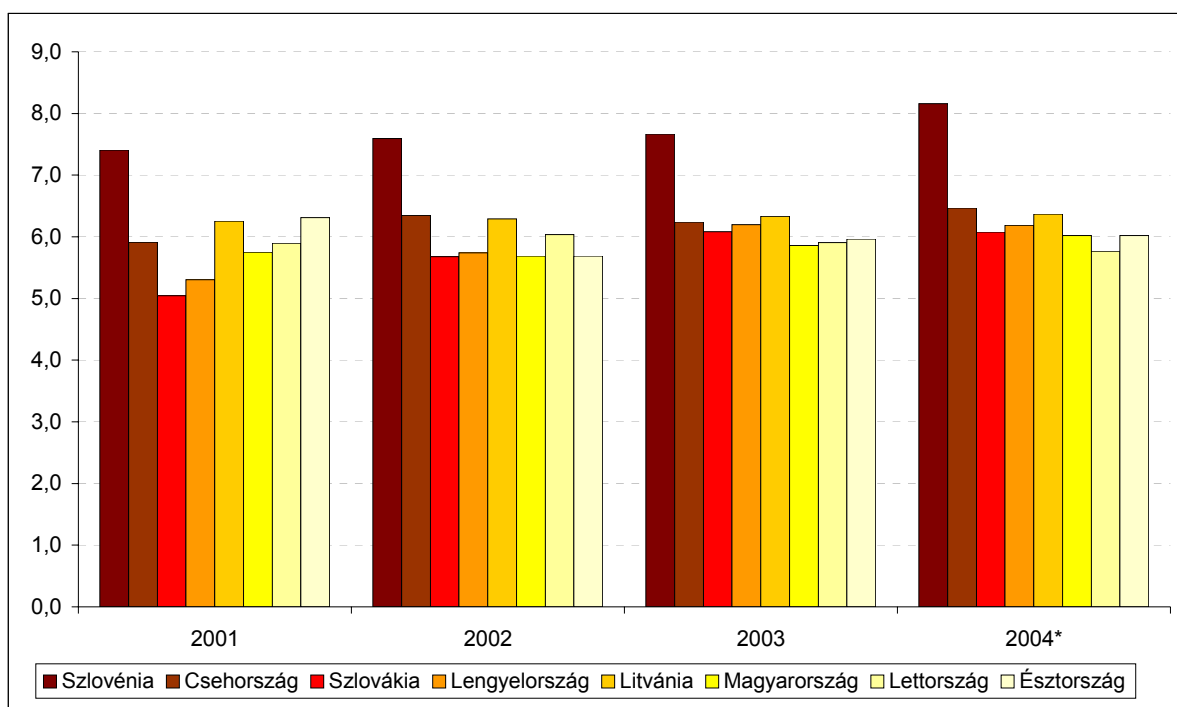
Az ICEG Európai Központ és a Világgazdaság által kidolgozott index tíz olyan makrogazdasági mutató összevonásából készült, amelyek kifejezik az Európai Unió és a csatlakozni kívánó országok közötti fejlettségbeli különbségek néhány fontos dimenzióját. A mutatók többsége a csatlakozó gazdaságok nominális, másik része reálkonvergenciáját jelzi, míg 2 mutató ad információt a szerkezeti felzárkózásról. Az index számítása során alkalmazott mutatók: infláció, költségvetési hiány, államadósság, a folyó fizetési mérleg hiánya (nominális konvergencia), a gazdasági növekedés üteme, a bér- és az árszínvonal, valamint az egy főre jutó GDP (reálkonvergencia), a mezőgazdaságban alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotthoz vetítve és az üzleti élet jogi környezete (az EBRD-től átvett komplex mutató) (szerkezeti konvergencia).

A 0-tól 10-ig terjedő skálán 10-es osztályzatot egy olyan gazdaság érne el, amelyik éppen teljesíti a maastrichti kritériumokat (vagy jobb annál), és a reálfejlettség, valamint a szerkezeti mutatók tekintetében az uniós átlagnak megfelelő értékekkel bír (és kétszer olyan gyorsan növekszik). A súlyozáskor nagyobb szerepet adunk az állomány (stock) változóknak (ár- és bérszínvonal, egy főre jutó GDP), míg a hektikusabban ingadozó, úgynevezett folyó (flow) mutatók (infláció, költségvetési egyenleg stb.) relatíve kisebb súllyal szerepelnek. Így az indexben egyszerre szerepelnek olyan mutatók, melyek azt vizsgálják, hogy a maastrichti kritériumoknak megfelel-e az ország; reálfejlettségben hol tart a gazdaság és milyen mértékben térnek el fontos szerkezeti mutatói az EU átlagától.

I. A KONVERGENCIA FOLYAMAT ÉS A CSATLAKOZÓ ÁLLAMOK HELYZETE

A csatlakozó államok rangsorában tavaly a 2002-ben is megfigyelt sorrend alakult ki. Összességében az országok többsége kisebb mértékben előrehaladt a konvergencia indexben, bár Lettország Csehország esetében enyhe csökkenés, míg Litvánia esetében stagnálás mutatható ki. A rangsort változatlanul Szlovénia vezeti, köszönhetően a térségben kiugróan magas reálgazdasági fejlettségének és kedvező szerkezeti adottságainak, valamint az inflációt leszámítva évek óta stabil makrogazdasági környezetének.

Szlovéniát Litvánia és Csehország követi: Litvánia kiemelkedő helyezését elsősorban a 2003-ban megfigyelt deflációnak és kiugróan gyors növekedésnek, Csehország pedig magas reálkonvergenciájának és kedvező szerkezeti mutatóinak köszönheti, bár Csehország indexe kissé romlott, köszönhetően a régiós átlagot el nem érő növekedésének, illetve a költségvetési és folyó fizetési mérleg egyenleg alakulásának.

Grafikon 1. A konvergencia-index alakulása a csatlakozó államokban.

Magyarország 2003-ban a rangsorban a hatodik helyen állt Szlovákiától és Lengyelországtól kissé elmaradó értékkel. Lengyelország és Szlovákia helyzete tavaly a megelőző évhez képest elsősorban a gyorsabb GDP növekedésnek köszönhetően javult, míg Magyarország esetében a javulás egyenlő mértékben köszönhető a költségvetési deficit csökkenésének, valamint a gyors jövedelemkiáramlás miatt bekövetkezett bér és jövedelemkonvergenciának.

Magyarország esetében a konvergencia-index a korábbi évekhez hasonlóan elsősorban a reálkonvergencia területén bekövetkezett javulás miatt emelkedik, köszönhetően elsősorban a jövedelem és bérkonvergenciában bekövetkezett előrehaladásnak. Szembetűnő, hogy a sorban az utolsó előtti helyen szerepel Észtország, amely gyakran példaként említett ország, de a konvergencia-indexet tekintve rosszabbul teljesített a hat másik csatlakozó államnál és csak Lettországot előzi meg a rangsorban.

Az idei évvel kapcsolatos várakozásunk szerint a konvergencia-indexben az országok relatív pozíciója jelentősen nem változik (erről részletesebben lásd a mellékletet). A konvergencia-indexben erőteljes lesz Szlovénia és Csehország előrelépése: ezt az előbbi esetében az erőteljesen mérséklődő infláció és felpörgő növekedés, az utóbbinál az államháztartás hiányának jelentős csökkenése eredményezi. Magyarország esetében az index javulását elsősorban a gyorsuló GDP növekedés és a reálkonvergencia-mutatókban látható felzárkózás okozza, amit csak részben semlegesít a változatlanul magas államháztartási és folyó fizetési mérleg hiány. A listát 2004-ben is változatlanul Lettország zárja magas növekedési üteme és alacsony inflációja ellenére, mert romlik államháztartási és a folyó fizetési mérleg egyenlege, illetve változatlanul alig mutatkozik előrelépés a reálkonvergenciában.

II. A NOMINÁLIS KONVERGENCIA

A csatlakozó gazdaságok nominális konvergenciában meghatározó szerepet játszik az infláció és az államháztartási egyensúly alakulása: ezek teljesülésének sebessége döntően meghatározza az adósságkritérium, az árfolyam-stabilitás és a hosszú lejáratú adósságon fennálló kamatszínvonal alakulását is. A csatlakozó államok jelentős előrehaladást mutatnak az infláció csökkentésében, ugyanakkor az államháztartás mutatóiban változatlanul jelentős nehézséggel kell szembenéznük, elsősorban a közép-európai államoknak.

Infláció. Tavaly is folytatódott a csatlakozó államokra az elmúlt években érzékelhetően felgyorsult dezinfláció: a nyolc csatlakozó államban a fogyasztói árindex 2003-ban átlagosan 2,8%-kal emelkedett szemben a 2000-ben mért 6,6%-os és 2002-es 3,2%-os növekedéssel. A mérséklődő infláción belül defláció jellemezte Litvániát és Csehországot, erőteljes dezinfláció Lengyelországot és Észtországot, miközben Lettországon kissé, Szlovákiában erőteljesen elpörgött az infláció, jelezve hogy az árszínvonal változásának okai, az ehhez kapcsolódó gazdaságpolitikai lépések és költségek ország-specifikusan alakulnak.

A gazdaságok többségében tapasztalt dezinflációt segítette, hogy a lanya nemzetközi konjunktúra következtében mérséklődött a korábbi évekhez képest az importált infláció. Mivel Lengyelországot leszámítva ezen országok kis és nyitott gazdaságok, a csökkenő importált infláció és a cserearányok (országoként eltérő mértékű) enyhe javulása kedvezően érintette a fogyasztói árak alakulását.

A dezinflációt segítette, hogy az országok többségében (elsősorban Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában) a versenyképességi szempontok miatt a korábbi éveknél moderáltabb volt a nominális bérek növekedése. Emellett a szerkezeti reformok eredményeképpen a gazdaságok többségében felgyorsult a termelékenység növekedése és ez keretek közé szorította az egység munkaerőköltségek emelkedését és ennek inflatorikus hatását. A költséginfláció szempontjából kedvezően alakultak a mezőgazdasági és az élelmiszerárak is, melyek súlya a fogyasztói kosárban meghaladja a fejlett országokét.

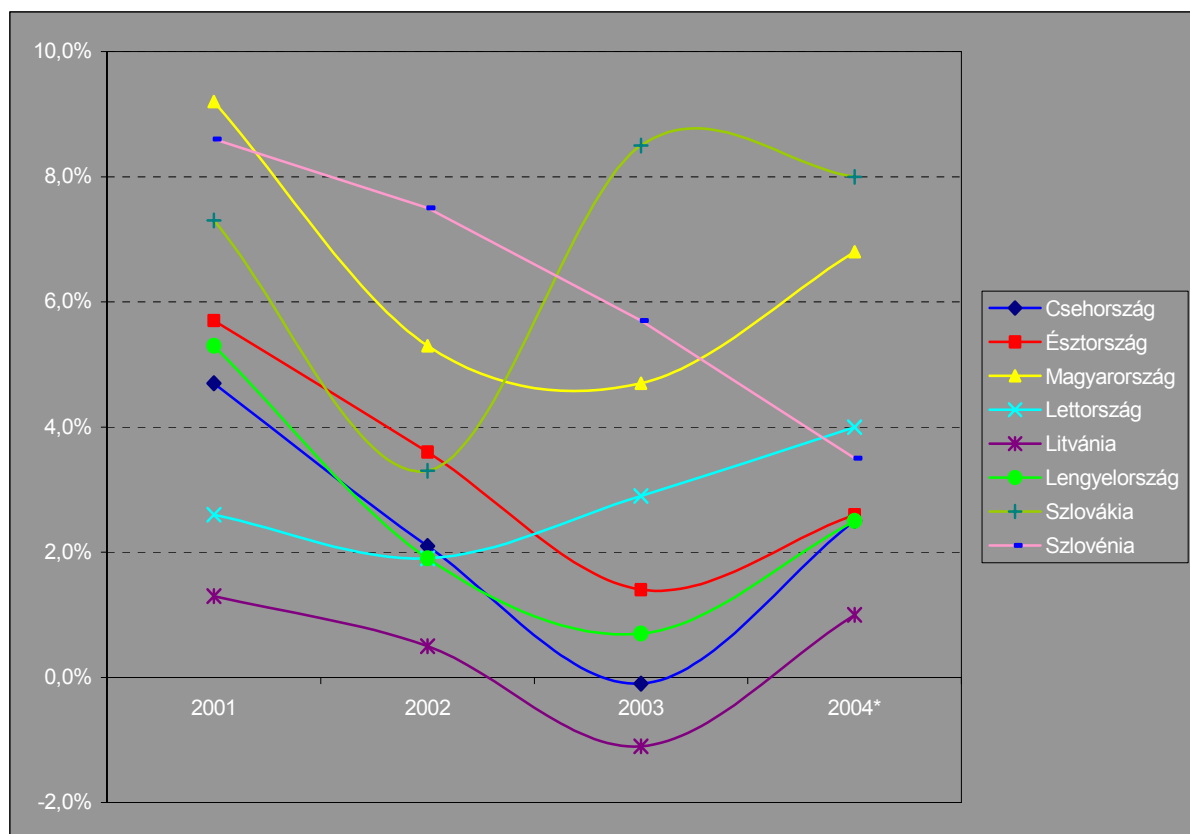
A fogyasztói árak alakulása szempontjából 2003-ban kedvező volt, hogy egyes gazdaságokban (Szlovákia, balti államok) erősödtek a nemzeti valuták (Szlovákia, balti államok), illetve hogy a gyengülő valutájú országokban (Lengyelország és Magyarország) a leértékelődés még korlátozottan gyűrűzött át az árakba.

Várakozásaink szerint 2004-ben a fogyasztói árak átlagos növekedése 3,8%-ra gyorsul a 8 országban, és egyik csatlakozó gazdaság sem lesz deflációban. A gyorsulás mögött a csatlakozást követően felerősödő ár-konvergencia, az adminisztratív árak kiigazítása és a közvetett adók növelése, néhány országban (balti államok) a belföldi kereslet erőteljes növekedése áll. A tavalyi évhez hasonlóan idén is 2 nagyobb csoportra lehet majd bontani az országokat. A Csehország, Litvánia, Észtország és Lengyelország képviselte csoportban a megugró infláció ellenére árstabilitásról és a maastrichti kritériumokat teljesítő árdinamikáról lehet beszélni. Ebben szerepet játszik a munkabérek költségek relatív csökkenése a gyors

termelékenységnövekedés nyomán csökkenő egység-munkaerőköltségek miatt, a valuták további felértékelődése (Litvánia), a konzervatív és hiteles monetáris politika, valamint az inflációs várakozások számottevő gyengülése.

A gazdaságok másik csoportjára az infláció ismételt felpörgése (Szlovákia, Magyarország és kisebb mértékben Lettország) jellemző, köszönhetően a korábbi expanzív fiskális és jövedelempolitikákat semlegesítő korrekciós lépéseknek, az adókulcsok és a hatósági árak emelésének, illetve Magyarország esetében még az árfolyamgyengülés fokozatos begyűrűzésének a hazai fogyasztói és termelői árak alakulásába. A konvergencia-kritériumokat meghaladó inflációs szinttel rendelkezik Szlovénia is, ahol a dezinfláció folyamatos, de lassú volt a reálárfolyamot célzó árfolyampolitika, a 2003 közepéig széleskörűen alkalmazott hátratekintő indexálás és a lassú termelékenységnövekedés miatt. Idén azonban vélhetően törés következik be ebben a folyamatban, mert a gazdaság de-indexálása, a szigorúbb jövedelem-és fiskális politika erőteljesebb inflációcsökkentést tesz lehetővé.

Grafikon 2. A fogyasztói árindex alakulása a csatlakozó államokban

Államháztartási egyenleg. A csatlakozó államok távolról sem mutatnak egységes képet az államháztartási egyenlegek alakulásáról. Az államháztartás hiánya a csatlakozó kelet-európai államok átlagát tekintve a 2002-es súlyozatlan 4,2%-ról tavaly 3,6%-ra mérséklődött, ami változatlanul távol van a maastrichti kritériumtól és az Stabilitási és Növekedési Egyezmény (SNE) előírásaitól. Az államháztartási egyenlegek alakulásáról a csatlakozó államokat három csoportra lehet bontani.

A balti államokban 1999 óta a gyors növekedés teremtette kedvező ciklikus hatás, a nemzetközi összevetésben is alacsony rövid- és középlejártú kamatlábak, valamint a valutatanács, illetve kötött árfolyamok által gyakorolt fegyelem nyomán kedvezően alakulnak az egyenlegek az időszakosan bekövetkező fiskális ösztönzés ellenére is. Lettország és Litvánia stabilan teljesítik a referenciaértéket, miközben Észtország a csatlakozó államok közül egyedülálló módon növekvő államháztartási többlettel rendelkezik. Az államháztartási egyenlegek fenntarthatósága kedvező, hiszen alacsony az államadósság, minimálisak a kamatkidadások, a közép-európai államoknál kedvezőbbek a demográfiai folyamatok, és nem fenyeget a deficiten kívüli adósságelemek felhalmozódása sem.

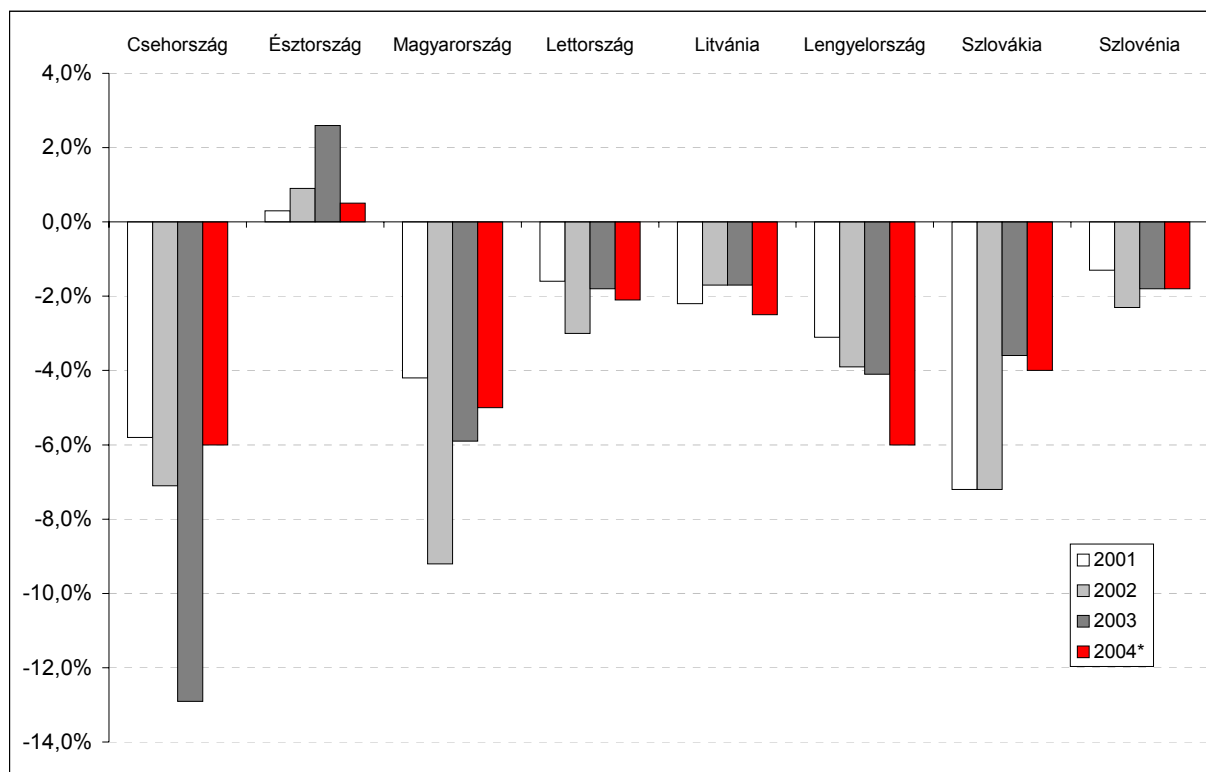
Az országok másik csoportját Szlovénia és Szlovákia alkotják, ahol tartósan alacsony, illetve erőteljesen csökkenő az államháztartás hiánya¹ és az államadósság szintje, erőteljes fiskális korrekció következett be, amely a ciklikus elemek mellett a szerkezeti hiányt is csökkentette. A kedvező növekedés mellett a deficit tovább csökkenhet, bár az EU csatlakozás negatív fiskális egyenleget eredményező hatása ezt részben semlegesíti.

Velük szemben állnak a közép-európai gazdaságok, ahol a hiány meghaladja a referenciaértéket, és az államháztartási egyenlegek az elmúlt években – időben és mértéküket tekintve eltérően de – jelentősen romlottak. A tartósan magas hiány tükrözi a ciklikus tényezők kedvezőtlen hatását (elsősorban az adóbevételek tervezettnél kisebb mértékű növekedése és a növekvő munkanélküliségi kiadások révén), a költségvetési kiadások erőteljes növekedését az anticiklikus fiskális politikák nyomán, az erőteljes jövedelemkiáramlást (Magyarország) az állami szektorban, valamint a szerkezetváltás és korábban felhalmozott feszültségek kezelésének fiskális költségeit (Csehország és Lengyelország). A fiskális politikák lazulása jól kivehető a romló államháztartási egyenlegekből, és annak ellenére, hogy 2003-ra Csehországot leszámítva a korrekció volt a jelelemző (Csehországot kivéve), az államháztartás hiánya magas lett.

¹ Szlovénia 2000 óta teljesíti a maastrichti 3 %-os kritériumot, míg Szlovákiában tavaly a felére csökkent a hiány

Grafikon 3.

Az államháztartási egyenlegek alakulása a balti és a közép-európai államokban

Az államháztartás konszolidációját több tényező is nehezíti a közép-európai gazdaságokban. Egyrészt az exogén adottságok kedvezőtlenek és nem segítik a fiskális korrekciót: az euró-övezet növekedési kilátásai még nem elégségesek egy erőteljes pozitív ciklikus hatás érvényesüléséhez. Másrészt, a kedvezőtlen ciklikus tényezők mellett rövidtávon az EU csatlakozás is addicionális feszültségeket eredményez a növekvő kiadások és a kieső bevételek miatt.

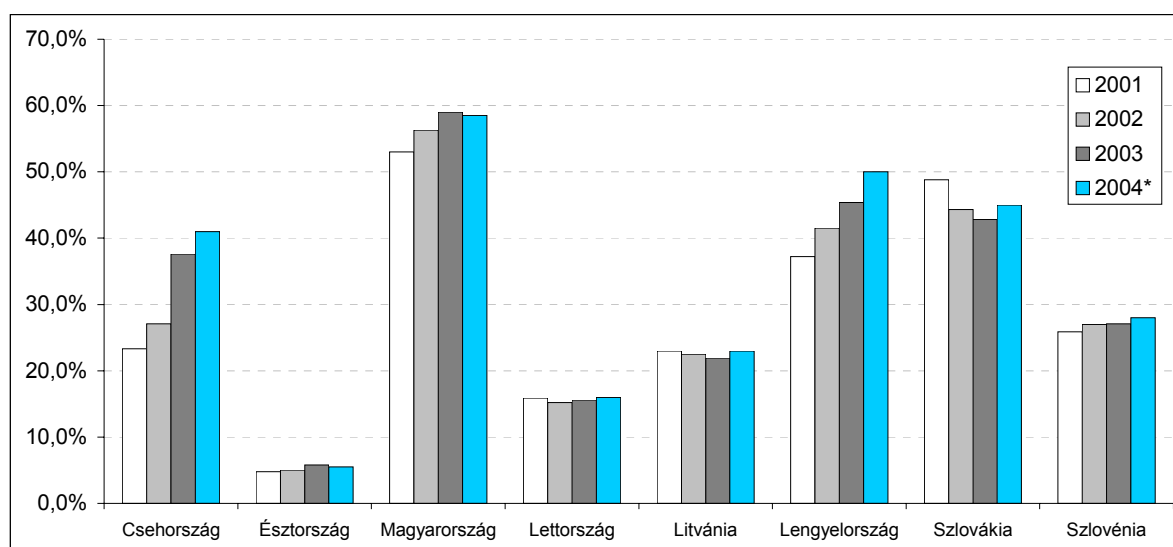
Továbbá az állami újraelosztó rendszerek átalakítása, az államháztartási reform folyamata rövidtávon inkább addicionális kiadásokkal és az egyensúly romlásával jár, miközben a szerkezeti merevségek addicionális kiadást generálnak. Végezetül nem szűntek meg az átalakulással összefüggő fiskális sokkok: a bankrendszer konszolidálása, az örökölt államadósság kezelése, az adóterhelés mérséklése terheket ró a költségvetésekre, elsősorban Csehországban, Lengyelországban.

Annak ellenére, hogy a balti államok fiskális pozíciója 2004-ben előreláthatólag romlik, és a közép-európai gazdaságokban (elsősorban Csehországban, Magyarországon) szigorúbb fiskális politika érvényesül, az eltérések az államháztartási egyenlegekben fennmaradnak. Annak ellenére, hogy Észtország többlete csökken, Lettország és Litvánia hiánya várhatóan növekszik, a balti államok Szlovéniával teljesítik a deficitkritériumot. Ugyanakkor a javuló egyenleg ellenére Magyarország, Csehország, Lengyelország hiánya továbbra is meghaladja majd az 5 százalékot a lassú és elégtelen korrekció, a magas és/vagy növekvő államadósság, illetve a változatlanul magas konszolidációs költségek miatt. A költségvetési kiigazítás ezekben a gazdaságokban szerkezeti elemeket csak kevésbé érint, és ezek

fenntarthatósága is kérdéses, a gyorsuló gazdasági növekedés ellenére az elsődleges egyenlegek kevésbé javulnak.

Államadósság. Miközben a nyolc csatlakozó közép-kelet-európai állam államadósság/GDP mutatója alig valamivel több, mint a fele az EU-15 átlagának (32,5%, illetve 57,5%), addig az államháztartási hiányhoz hasonlóan az államadósság is eltérően alakul a közép-európai és balti országokban. Az adóssághatár teljesítése nem okoz problémát a balti államoknak és Szlovéniának, mert vagy az adósság szintje alacsony (Észtország és Lettország), vagy ha közepes méretű (mint Litvánia és Szlovénia esetében), akkor nincs olyan szerkezeti, vagy makrogazdasági tényező, amely rövidtávon az adósság erőteljes növekedését eredményezné és megkérdőjelezné fenntarthatóságát és finanszírozhatóságát. . Ezekben a gazdaságokban az adósságdinamika is kedvezően alakul: az elsődleges egyenlegek általában szufficitesek, a nominális kamatszínvonal és a kamatkidadások GDP arányos értéke alacsony, a gyors növekedésnek köszönhetően kedvező a reálnövekedés és az államadósságon fennálló átlagos reálkamat közötti eltérés, ami együttesen az adósság/GDP mutató stabilizálásához vezet.

Grafikon 4. Az államadósság/GDP alakulása a csatlakozó államokban

A 4 visegrádi államban ezzel szemben magas és általában növekvő az államadósság/GDP mutató szintje. Csehország és Lengyelország esetében rohamosan növekszik az adósság: 2003-ban a cseh államadósság/GDP mutató 10, Lengyelországban 4 százalékponttal emelkedett. A növekedés mögött Csehországban a deficiten kívüli tételek államadósságba történő beépítése, Lengyelországban a magas államháztartási hiány állt. Az adósság/GDP mutató növekedett Magyarországon is a kiugróan magas államháztartási deficit nyomán, és egyedül Szlovákiában csökkent a fiskális kiigazításnak és a gyorsuló GDP növekedésnek köszönhetően. A romló adósságmutatókat a visegrádi államokban a magas államháztartási hiányok, a deficiten kívüli tételek felhalmozása,² a gazdasági növekedés és reál-kamatszint

² Az állami vállalatok kötelezettségeinek átvállalása, a bankrendszerek és az egyes bankok konszolidációs tételeinek elszámolása adósságként.

közötti kedvezőtlen eltérés magyarázzák. Az adósság/GDP mutatók fejlettségi szinthez képest kifejezetten magasak, miközben számos tényező (demográfiai folyamatok, az államháztartás alrendszerében beépített implicit adósságok, az állami kezességvállalások, a felzárkózással kapcsolatosan várható addicionális állami kiadások) további növekedésüket és kérdéses fenntarthatóságukat vetítik előre.

Ez már a 2004-re várható folyamatokban is kimutatható: várakozásaink szerint a visegrádi 4 csoportból idén csak Magyarország lesz képes megállítani az adósság növekedését, miközben Lengyelországban GDP arányos szintje átlépi az 50 százalékot, Csehországban pedig a 40 százalékot. Lengyelországban és Szlovákiában 2004-ben a tavalyit meghaladó hiánnyal számolunk, és noha a cseh államháztartási hiány feleződik a tavalyihoz képest, a 6 százalékos deficit nem mutat javulást, mert a csökkenés csak a konszolidációs költségek kiesését jelzi, az elsődleges egyenlegben változást nem mutat. Eközben a balti államokban és Szlovéniában stabilizálódik, illetve csökken az adósság/GDP mutató.

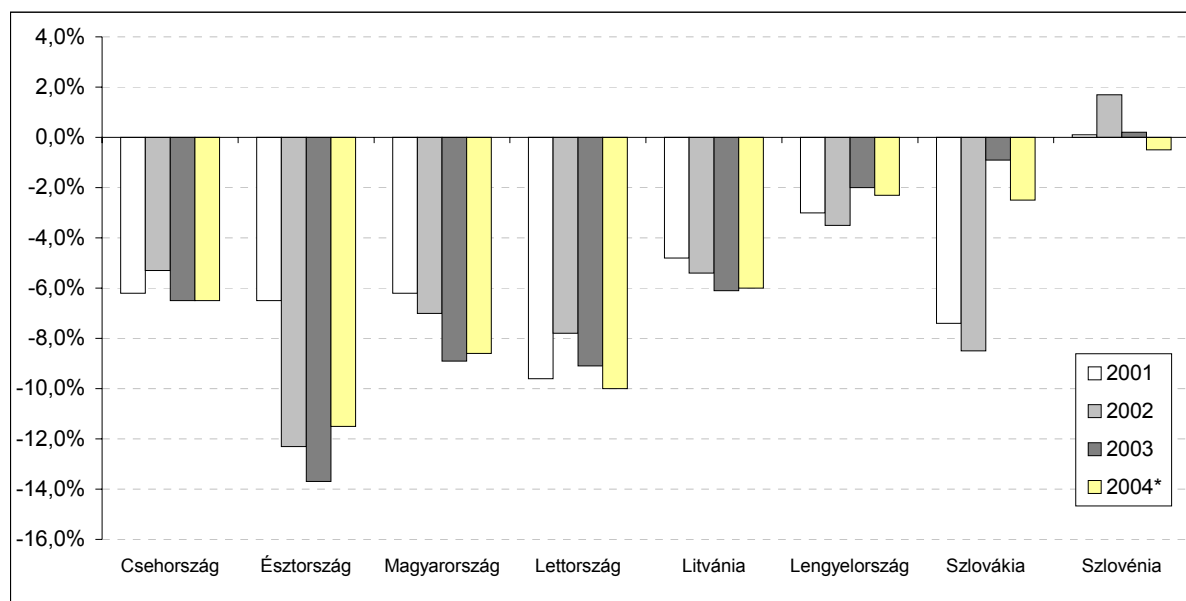
Folyó fizetési mérleg. A folyó fizetési mérleg egyenleg megfelelően mutatja azt, hogy milyen makrogazdasági feszültségekkel jár a nominális és reálkonvergencia a csatlakozó államokban. Szlovéniát leszámítva mindegyik csatlakozó országnak szembe kellett néznie időről időre visszatérő fizetési mérleg problémákkal, amelyek gyakran korrekciós lépéseket kényszerítenek ki.

A csatlakozó államok a folyó fizetési mérleg alakulását tekintve az egyedüli többletet felmutató Szlovéniát leszámítva két nagyobb csoportra oszthatók. Az egyik csoportot a balti államok alkotják, amelyek tartósan magas fizetési mérleg deficittel küzdenek, amely az alacsony adósságszint, a stabil tőkebeáramlás és a monetáris/árfolyamstabilitás miatt finanszírozható és fenntartható. A másik csoportba a közép-európai államok tartoznak, ahol kisebb de komolyabb fenntarthatósági korlátokba ütköző a folyó fizetési mérleg hiánya.

A csatlakozó országok többségében a folyó fizetési mérleg egyenlege romlott 2003-ban, elsősorban a balti államokban és Csehországban. A növekvő folyó fizetési mérleg deficit mögött a nemzeti megtakarítási ráták csökkenése áll, amihez az államháztartás és magánszektor nettó megtakarítói pozíciójának romlása egyaránt hozzájárul, bár országonként eltérő mértékben. Az állam növekvő finanszírozási szükségletéhez társul az összes csatlakozó államban a lakossági szektor nettó megtakarításainak erőteljes csökkenése a felgyorsuló jövedelemkiáramlás és a hitelezési korlát radikális puhulása nyomán felpörgő fogyasztás és beruházások miatt. Azokban az államokban, ahol az államháztartás nettó finanszírozási igénye érezhetően visszaszorult (Szlovákia), ott a folyó fizetési mérleg hiány csökkenése következett be.

Grafikon 5.

A folyó fizetési mérleg GDP arányos egyenlege a csatlakozó gazdaságokban

A folyó fizetési mérleg egyenleg alakulását kedvezőtlenül érintette 2003-ban az exportpiacok keresletének visszafogott növekedése. Ehhez az elmúlt időszakban nem társult olyan mértékű szolgáltatás-egyenleg többlet (pl. Baltikum, vagy Magyarország esetében) mint a korábbi években, sőt ahol a korábbi években erőteljesen növekedett a közvetlen tőkebefektetések volumene (Csehország), ott a jövedelemegyenleg a felerősödő profittranszfer miatt növekvő hiányt mutatott.

A folyó fizetési mérleg egyenleg ott javult, ahol részben a nemzeti valuta erőteljes leértékelődése (Lengyelország) illetve/és a munkatermelékenység jelentős növekedése (Szlovákia) következett be, ami a kedvezőtlen nemzetközi konjunktúra, csökkenő exportárak mellett is lehetővé tette a javuló költség-versenyképesség mellett az export dinamikus (Szlovákia 27%-os, Lengyelország 16%-os) növelését és a kereskedelmi mérleg egyenleg javítását. Emellett Szlovákiában és Lengyelországban a magánszektor fogyasztási és beruházási keresletének növekedése mérsékelt volt, ami kedvezőbb nettó megtakarítói pozíciót eredményezett, mit a többi balti és közép-európai államban.

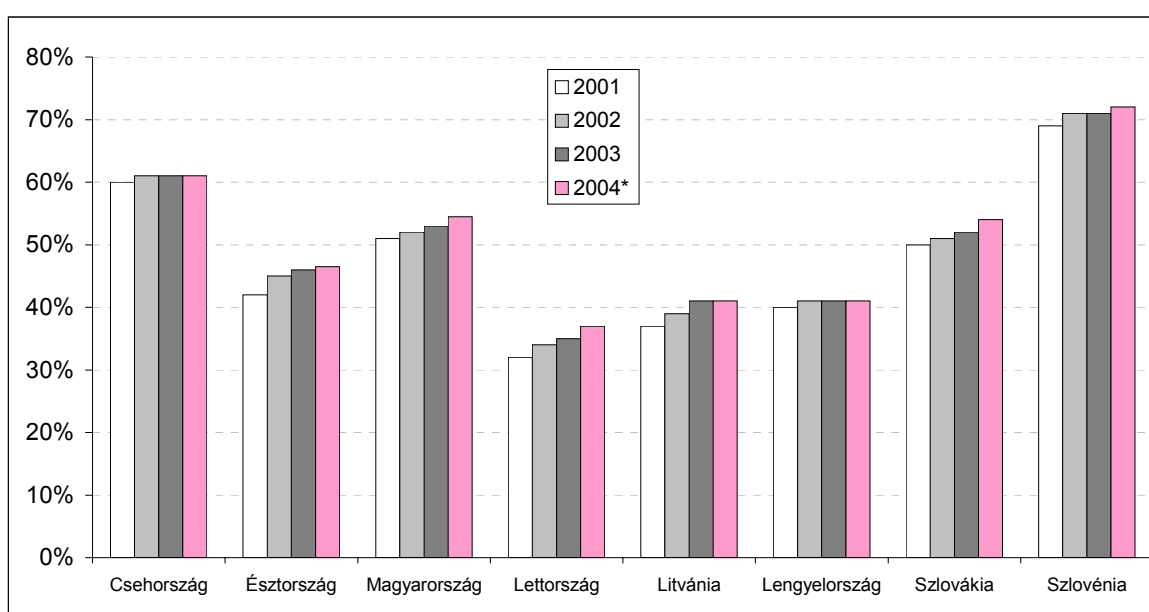
Várakozásaink szerint 2004-ben a gazdaságok többségének folyó fizetési mérleg hiánya növekedni fog. A balti országokban a kedvezőbb külső konjunktúra mellett a lakossági fogyasztás növekedésén túl a beruházások is egyre erőteljesebben növekednek, és a magánszektor finanszírozási szükségletének növekedését nem semlegesíti az államháztartás megtakarításainak növekedése. A közép-európai országokban a belföldi kereslet bővülése növeli a kiugróan kedvező hiányt Szlovákiában, Lengyelországban és előreláthatóan enyhe deficitet okoz Szlovéniában is. Magyarország és Csehország esetében viszont az elégtelen államháztartási korrekció és bővülő magánberuházások nyomán nem változik a folyó fizetési mérleg hiánya.

III. REÁL-KONVERGENCIA

Jövedelem-konvergencia. Jelenleg jelentős a csatlakozó gazdaságok és az EU-átlag közötti jövedelmi rés függetlenül attól, hogy aktuális vagy vásárlóerő-paritásos árfolyamon történik a számítás. A csatlakozó államok egy főre eső jövedelme PPP árfolyamon 2003-ban az Európai Unió átlagának 29% és 67% között alakult: jövedelmi szintje alapján Szlovénia ugrik ki a csatlakozó államok közül felfelé, míg Lettország, Litvánia és Lengyelország lefelé. Ugyanakkor a csatlakozó államok jövedelmi szintjük alapján változatlanul messze elmaradnak a kohéziós államok (Görögország, Írország, Portugália, Spanyolország) mostani és csatlakozásuk időpontjában fennállt jövedelmi szintjétől.

Grafikon 6.

Az Euróban számított GDP/fő alakulása aktuális árfolyamon az EU-15 százalékában

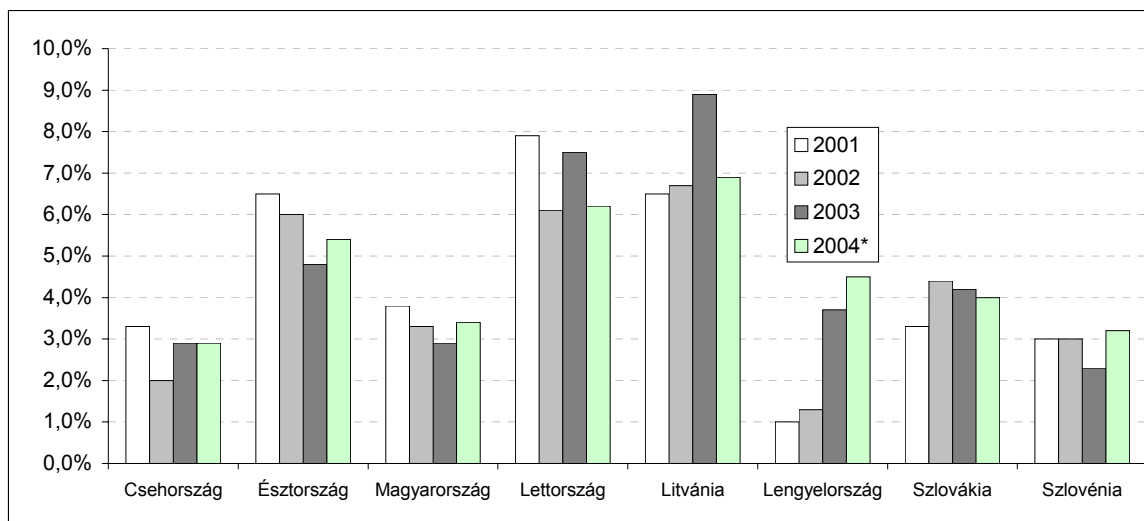

Az 1999 és 2002 közötti időszakban, köszönhetően a csatlakozó államok gyors reál GDP növekedésének valamint valutájuk nem egyszer jelentős nominális erősödésének, mérséklődött az EU-val szemben fennálló fejlettségbeli rés. A jövedelem-konvergencia hosszú folyamata érezhetően lelassult 2003-ban, sőt egyes csatlakozó országok (pl. Lengyelország) esetében növekedett is a távolság az EU-15 átlagos jövedelmi szintjétől. Ez annak ellenére következett be, hogy a növekedési rések 2003-ban – köszönhetően elsősorban az EU-15 lassú növekedésének - nem mérséklődtek, hanem a korábbi évekkel szemben is tovább növekedtek.

Ugyanakkor a csatlakozó államok növekedési üteme is megérezte 2003-ban a külső dekonjunkciót és az ország-specifikus kiigazítási programok hatását: így 2002-höz képest Lengyelországban és Csehországban, illetve a belföldi kereslet gyors bővülése nyomán Lettországban és Litvániában gyorsult a növekedés üteme. Továbbá a korábbi évekkel szemben sok országban eltérően alakult az árfolyam, mert a korábbi felértékelődést jelentős árfolyam-gyengülés követte. Az árfolyamok átlagos leértékelődése összességében meghaladta a növekedési ütemet Lengyelország, Szlovénia és Magyarország esetében és

emiatt nem mérséklődött az egy főre jutó GDP-ben vett távolság a csatlakozók és az EU-15 átlaga között aktuális árfolyamon számítva. .

Grafikon 7. A GDP növekedési üteme a csatlakozó államokban

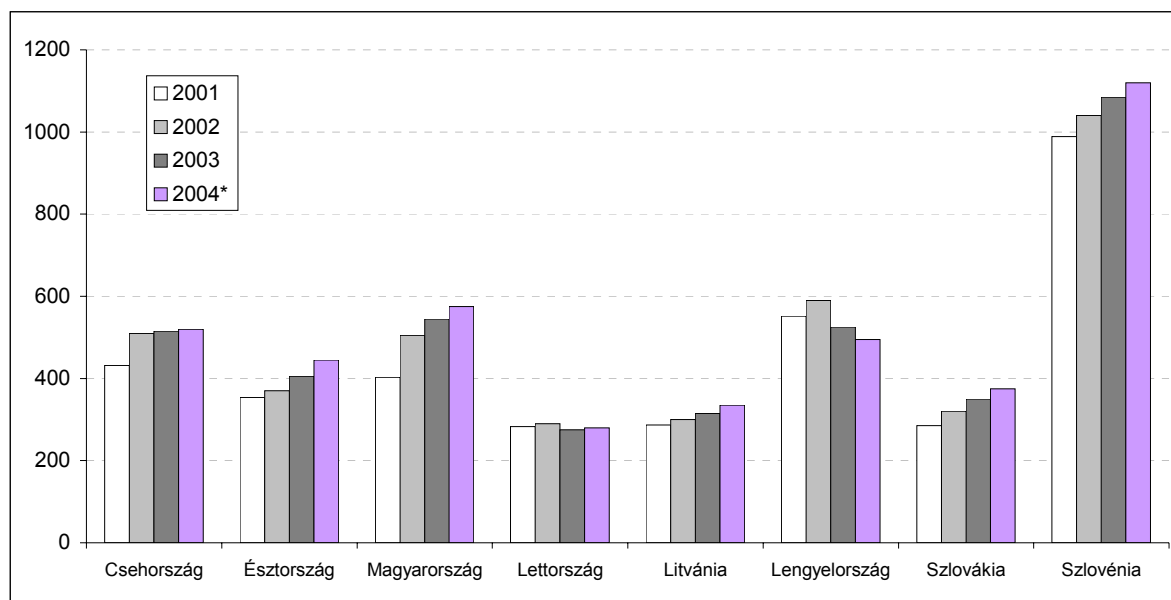
Az elmúlt években bekövetkezett jövedelem-konvergencia forrása eltérő volt a csatlakozó gazdaságokban: míg Magyarország, Lengyelország és Szlovénia esetében elsősorban a teljes tényezőtermelékenység emelkedése, addig Szlovákiában, Észtországban és Csehországban elsősorban a tőkefelhalmozás volt. Ugyanakkor súlyos probléma, hogy a termelékenység növekedése időben lassuló ütemű folyamat és a munkaerő hozzájárulása folyamatosan csökkenő mértékű. Ez utóbbit az alacsony foglalkoztatási ráta, az egyes országokban kiugróan magas munkanélküliség jól mutatja.

A nyolc gazdaság átlagát számítva a GDP növekedése 2003-ban meghaladta a korábbi évben mértet: a reál GDP átlagosan 4,7%-kal bővült a megelőző év 4,1 %-val szemben. A növekedési ütem gyorsulása nem egyenletes volt, hiszen miközben Lettország, Litvánia, Lengyelország és kisebb mértékben Csehország esetében gyorsult a GDP növekedése a többi 4 ország esetében éppen ezzel ellentétese a növekedési ütem lassult. Ebben az évben az átlagos növekedési ütem kissé mérséklődik 4,5%-ra és az országok többségében is visszafogottabb lesz a GDP növekedése, egyedül Magyarország, Lengyelország és Észtország esetében gyorsul 2003-hoz képest, a többi országban változatlan marad vagy kicsit mérséklődik. Mindezek alapján a GDP/fő vásárlóerő-paritásos árfolyamon számolva 2004-ben előreláthatóan csak Magyarország, Észtország és Szlovákia esetében közeledik egymáshoz, a többi országban fennmarad a távolság.

Bérkonvergencia. Az árak konvergenciájához hasonlóan kiemelten fontos a reálkonvergencia sebessége és fenntarthatósága szempontjából a bérszínvonal felzárkózása. A bérek konvergenciájának sebessége és szerkezete befolyásolja az inflációt, a teljes tényező- és munkatermelékenység alakulását, a csatlakozó államok növekedését, miközben a bérrés mérséklődése hat a migráció, a munkanélküliség és munkaerő-kínálat alakulására a csatlakozó és EU-államokban egyaránt.

A reálkonvergencia mutatói közül a bérek felzárkózásában mutattak legerőteljesebb előrehaladást a csatlakozó államok. Az elmúlt 2 évben ugyanis a bérek jelentős és általában a munkatermelékenység változását meghaladó mértékű növekedése volt megfigyelhető. A bruttó bérek a közép-európai gazdaságokban hazai valutában 2001-2002-ben 16,6% (Csehország) és 39,3% (Magyarország) között emelkedtek.

Grafikon 8. Az Euróban számított havi átlagos munkabérek aktuális árfolyamon

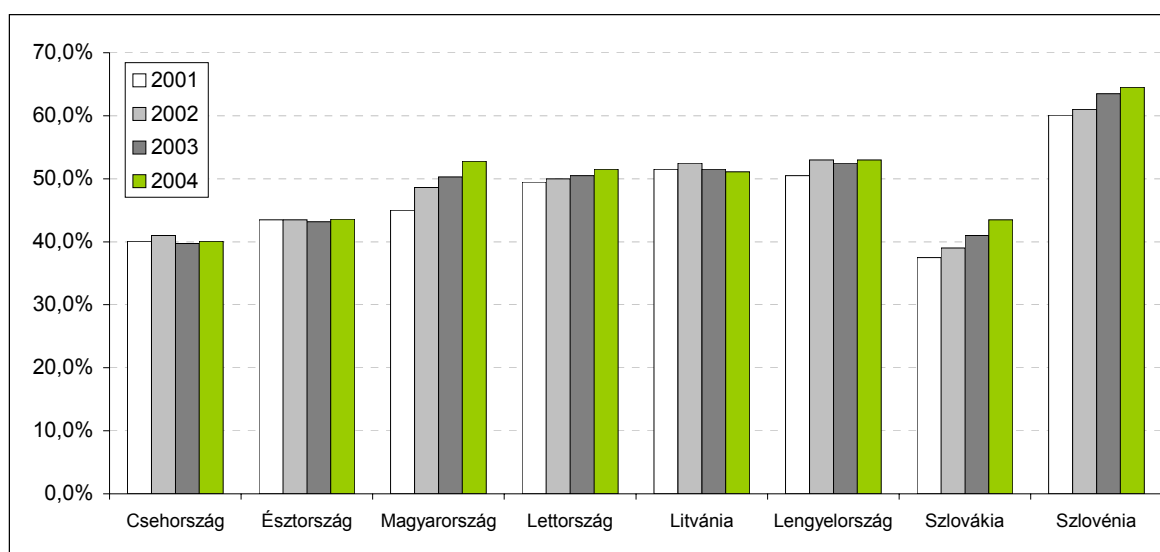
Tavaly mérséklődött a jövedelemkiáramlás és a reálbérek növekedési üteme, amiben a nominális bérkiáramlás lassulása és egyes gazdaságokban a nemzeti valuták leértékelődése is szerepet játszott. Így 2003-ban az euróban számított havi munkabérek csökkentek Lengyelországban és Lettországban, illetve stagnáltak Csehországban és Litvániában. Ezzel szemben változatlanul erőteljes volt a bérkonvergencia Magyarország, Észtország, Szlovénia és Szlovákia esetében. A felzárkózás mögött az első három gazdaságban a leértékelődő, illetve stabil árfolyam mellett egyértelműen a nominális bérek gyors növekedése, Szlovákia esetében pedig a korona erősödő árfolyama játszott fontos szerepet. A bekövetkezett bérnövekedés ellenére a bérkonvergenciát tekintve a csatlakozó államok lemaradása meghaladja a GDP/fő vagy az árak felzárkózásában fennálló különbséget: miközben az árszínvonal a német árszínvonal 40-65% között, az egy főre jutó GDP aktuális árfolyamon 30-50% között áll, addig a bérek esetében ez Szlovéniát leszámítva 25-45% között alakul.

Ár-konvergencia. A pozitív inflációs eltérések mellett is a csatlakozó államok árszínvonala mélyen az EU-államok átlaga alatt található. Az árliberalizálás és a verseny erősödése, a támogatások leépítése, a költségtényezők kiegyenlítődése, valamint az egyensúlyi árfolyamok irányába történő elmozdulás eredményeképpen a kereskedelemben kerülő javak árszintje erőteljesen konvergált a fejlett államokéhoz. Ugyanakkor –miközben egyes szabályozott áras, vagy monopolpiacú termék árszintje eléri vagy meghaladja az EU-árak átlagát - a kereskedelemben nem kerülő javak árszínvonala lassabban konvergál. Ebben

szerepet játszanak az alacsonyabb munkaerőköltségek, az alacsonyabb tőkeintenzitás, illetve az egyes piaci szegmensekben megnyilvánuló árnövelést korlátozó verseny.

Az árszínvonalban eltéréseket eredményező további tényező, hogy magasabb a hatóságilag szabályozott árak köre és ezek többségében az árak még a piaci egyensúly alatt találhatók. Az említett tényezők miatt az árszínvonal változatlanul a fejlett és a kohéziós államok árszínvonala alatt található, annak ellenére, hogy az inflációs eltérések, illetve a csatlakozó közép-európai államok valutáinak felértékelődése csökkentette az ebben a tekintetben fennálló rést.

Grafikon 9. GDP-alapú komparatív árszínvonal a német árszint százalékában

Tavaly a korábbi évekhez hasonlóan Szlovénia árszintje volt a legközelebb a német szinthez, miközben Szlovákiáé és Csehországé maradt el tőle leginkább. Az utóbbi esetben az árkonvergenciát gátolta a defláció, míg Szlovákia esetében a folyó felzárkózás mellett az árszintek eltérést a munkaerőköltségekben, a szabályozott árakban, a nem kereskedhető termékek és szolgáltatások áraiban fennálló eltérés alakítja magyarázza. Érdekesség, hogy a jövedelmi és bérkonvergenciával összehasonlítva az árak felzárkózása a legerőteljesebb a balti államok esetében, amihez a rögzített árfolyam mellett a korábban magas inflációs eltérések és erőteljes adó- és adminisztratív árharmonizáció is hozzájárult.

A közép-kelet-európai államokban az EU-hoz történő csatlakozás, majd ezt követően – eltérő időben – az euró-övezetbe történő belépés eredményez jelentősebb változást a relatív árak szerkezetében és az árszínvonalban. A EU csatlakozás a verseny további erősödése, a termelési tényezők szabadabb áramlása, valamint az adó- és egyéb költségtényezőkre gyakorolt harmonizációs hatáson keresztül elősegíti majd az árszintek közeledését.

Az árszintekben meglévő eltérések mellett számos elemzés jelentős különbséget mutat ki az árszerkezetben is. Az egységes piacra történő belépés, az ezzel felerősödő verseny az árszerkezet átrendeződéséhez vezet és közelíti az EU-tagállamok és a csatlakozó államok árstruktúráját is. Idén ezzel együtt jelentősebb változás az ár-konvergencia dinamikáját

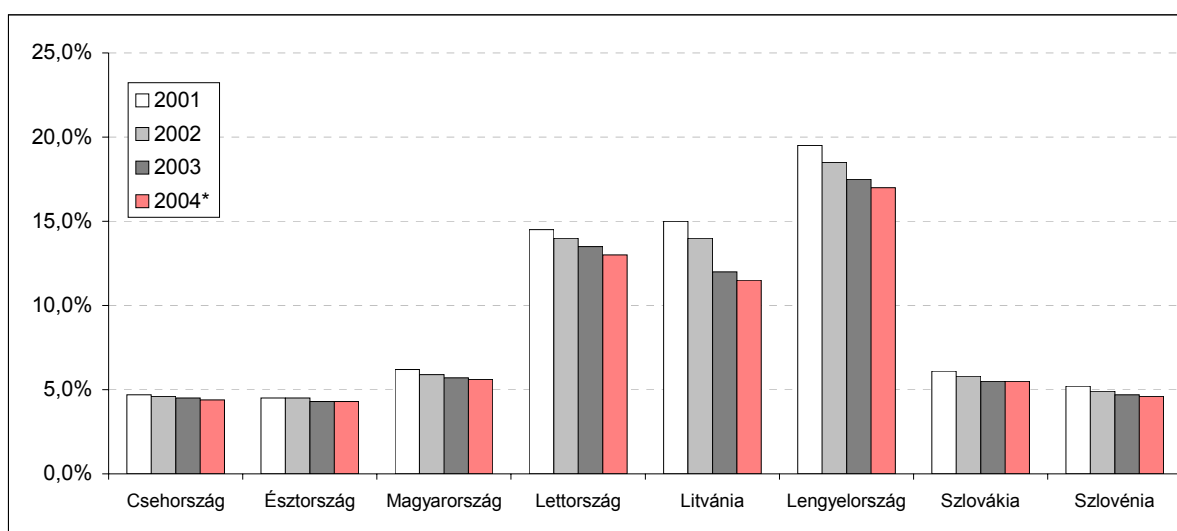
illetően nem várható a 8 csatlakozott kelet-közép-európai államban. Változatlan Szlovákia, Szlovénia és Magyarország jeleskedhet a leggyorsabb konvergenciával, köszönhetően a magas inflációs rátának. Az országok relatív pozíciójában nem lesz változás, mint ahogy abban sem, hogy az árszínvonal a német árszint 40% és 65% között alakul.

IV. SZERKEZETI KONVERGENCIA

A csatlakozó államok szerkezeti idomulásának, konvergenciájának egyik megbízható egyszerű mutatója a mezőgazdaságban alkalmazottak arányának alakulása a foglalkoztatottak teljes köréhez vetítve. Tavaly az Európai Unió 15 államában a foglalkoztatottak átlagosan 4,5 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban. A csatlakozó országok ebből a szempontból két csoportra bonthatók. A közép-európai országok (Lengyelország kivételével) és Észtország esetében a mezőgazdaságban alkalmazottak köre alig tér el az EU-15 átlagától, ráadásul nagyságuk a mezőgazdasági kibocsátás relatív, esetenként abszolút visszaszorulása mellett fokozatosan csökkent az elmúlt években. Ezekben a gazdaságokban a csatlakozás ebből a szempontból nem jelent tartós exogén sokkot, hiszen a mezőgazdaságban az alapvető szerkezeti átrendeződés már bekövetkezett az elmúlt években.

Grafikon 10.

A mezőgazdaságban alkalmazottak aránya a teljes munkaerő-állományon belül

Ugyanakkor a három másik gazdaság (Lengyelország, Lettország és Litvánia) esetében a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 3-4-szeresen haladja meg az EU-15 átlagát és bár ezekben a gazdaságokban is csökkent a mutató, a csatlakozást követően jelentős feszültségek keletkezhetnek.

Ezekben a gazdaságokban (különösen Lengyelországban) az átlagot meghaladó a munkanélküliségi ráta és a mezőgazdaságból esetlegesen felszabaduló munkaerő a munkanélküliek számát, vagy a foglalkoztatottakkal arányát csökkenti majd. A magas munkanélküliség mellett részben a gazdaság további szegmensei is a munkanélküliséget

növelő átszervezés (Lengyelország) előtt állnak, részben nagyon gyenge a terciér szektor munkaerőt felszívó képessége (Lettország és Litvánia). A magas mezőgazdasági munkaerő ebben a három gazdaságban egyértelműen a konvergencia egyik problémája lesz az elkövetkező években.

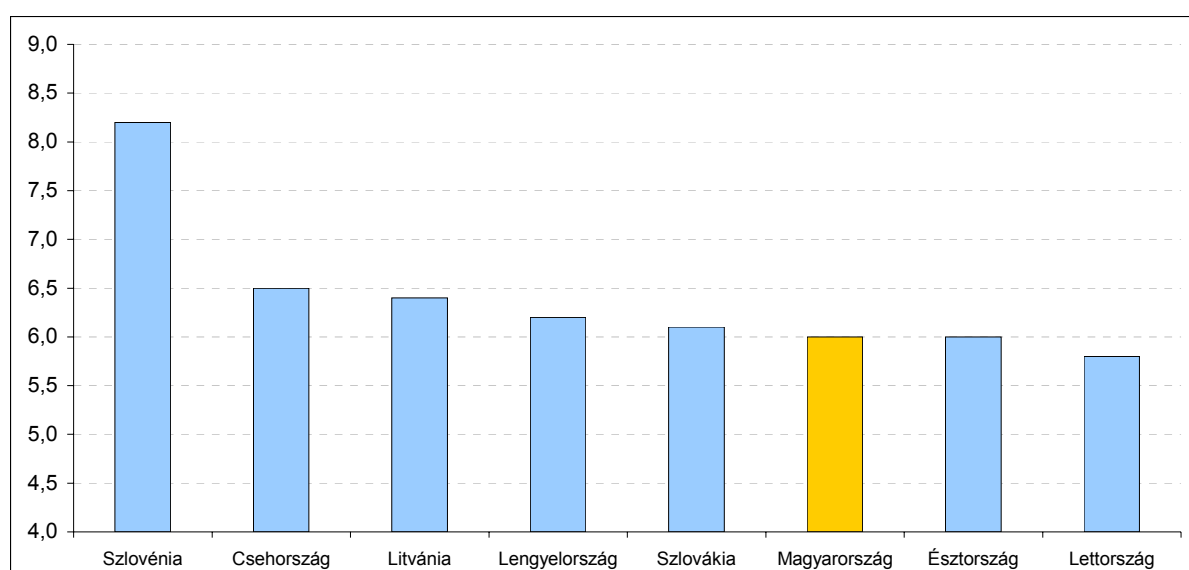
Összességében a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 2003-ban és 2004-ben is fokozatosan mérséklődik a csatlakozó államokban: a magasabb aránnyal rendelkező országok esetében a csökkenés eléri a 0,5-1 százalékpontot, az alacsonyabb mutatójú közép-európai államokban pedig 0,2-0,3 százalékpontot.

MELLÉKLET.

A konvergencia-index várható értéke 2004-ben és az új tagállamok értékeinek időbeli változása

A várható makrogazdasági mutatók, a reál- és szerkezeti konvergencia-indexbe tartozó értékek előrejelzése lehetőséget ad a 2004-re várható index értékének meghatározására. Az előrejelzés szerint 2004-ben is kiugróan magas lesz Szlovénia konvergencia-indexének értéke és ezt messze lemaradva követi a többi gazdaság. Az előrejelzés alapján nem változik Magyarország relatív pozíciója a többi országgal összevetve: hazánk 2004 végén is a rangsor hatodik helyét foglalja majd el.

Grafikon 11. A konvergencia-index várható értéke 2004-ben

A következő grafikon jelzi az egyes országok esetében a konvergencia-index értékében 1998 és 2004 között az idei évre valószínűsíthető értékek alapján bekövetkező változásokat. Az idősoros grafikon jól mutatja, hogy az eltérő kiinduló szint mellett az egyes országokban a konvergencia-folyamat dinamikája és a konvergencia-index értékének változása is jelentős eltéréseket mutat. Egyes országokban (pl. Szlovénia és Csehország) a konvergencia-index növekedése lassú, de töretlen folyamat, míg máshol a felzárkózás kisebb (Magyarország és Lengyelország) vagy nagyobb törésekkel, V-alakzatban (Észtország, Litvánia) valósul meg.

Grafikon 12.
Az közép-kelet-európai új tagállamok konvergencia-indexének alakulása
1998 és 2004 között

